

VAIKŲ IŠ NEPILNŲ ŠEIMŲ SOCIALIZACIJOS PROBLEMOS IR JŲ SPRENDIMO BŪDAI

Aušra Lukoševičiūtė

Panevėžio kolegija

Įvadas

Pastaraisiais dešimtmečiais Lietuvoje ir užsienio šalyse atliekama daug tyrimų, analizuojančių vaikų iš nepilnos šeimos socializacijos problemas, kurios dažniausiai siejamos su menka saviverte (Poškuvienė, 2008; Malinauskienė, Žukauskienė, Erentaitė, 2011), agresyvumu ir kofliktiškumu (Juodraitis, 2002), bendravimo sunkumais (Pivorienė, Miliauskienė, 2006; Umbrasienė, Garkauskaitė, 2010), mokymosi motyvacijos stoka (Halton, Emerson, 2004; Barkauskienė, 2005). Tyrimų rezultatai rodo, kad minėtos kognityvinės, pažintinės ir vaikų elgesio problemos turi sąsają su tėvo, kaip lyties autoriteto, nebuvimu šeimoje (James, Fridman, Mathiews, 2002; Butvilas, Kondrotaitė, 2007), ambivalentišku auklėjimo stiliumi ir žemu motinos išsilavinimo lygiu (Navaitis, Šerkšnienė, 2008). Vaikai, patiriantys rizikos veiksnius, sunkiau adaptuojasi visuomenėje, lėčiau perima vertybines nuostatas, pastebima saviizoliacijos požymių. Neabejotinai neigiamą įtaką vaikų socializacijai daro kintantis požiūris į esmines šeimos ir moralės vertybes, todėl nepilna šeima mažiau tampa ne išimtimi, o tendencija. Vaikai ima klaidingai suprasti lyčių vaidmenis bei pareigas, formuojasi laisvamaniškas požiūris į vertybes ir atsakomybės deficitas. Minėtos priežastys ir veiksniai lemia nepilnos šeimos vaikų socializacijos tyrimų aktualumą.

Nepilnos šeimos vaikų socializacijos problemų mokslinės literatūros analizė leido nustatyti, kad tam tikri aspektai tyrinėti mažiau. Iš jų tikslinga išskirti šiuos: motinos psichopatologijos įtaka psichosocialinei vaikų raidai ir skirtingų tėvų vaikų, augančių nepilnoje šeimoje, socializacija. Tokios sudėties nepilnos šeimos vaikų socializacijos atvejo tyrimas yra ne tik aktualus, bet ir naujas.

Straipsnio tikslas – pristatyti nepilnos šeimos vaikų socializacijos tyrimo rezultatus.

Uždaviniai: identifikuoti esmines nepilnos šeimos vaikų socializacijos problemas; išanalizuoti nepilnos šeimos atvejo tyrimo rezultatus.

Tyrimo metodai. Atliekant nepilnos šeimos atvejo tyrimą, vadovaujamasi interpretacine paradigma ir konstruktyvistiniu požiūriu, todėl pasirinkta kokybinė tyrimo strategija.

Siekiant identifikuoti specifines nepilnos šeimos vaikų socializacijos problemas, tyrimui taikyti neformalaus stebėjimo, pusiau struktūruoto interviu bei piešinių analizės metodai.

Tyrimas pradėtas 2012 metų vasario 17 d, tačiau duomenys pradėti rinkti jau nuo 2008 metų, straipsnio autorei savanoriaujant vaikų dienos centre, kurį lanko informantų vaikai, bei gilinant socialinio pedagogo praktines žinias. Ne kartą lankytasi tiriamųjų šeimose, susipažinta su gyvenimo sąlygų ir vaikų auklėjimo joje ypatumais. 2011 m. rugsėji tyrimo autorės iniciatyva vienoje Panevėžio miesto bibliotekų organizuota jaunųjų menininkų darbų paroda – pristatymas, kurioje eksponuoti ir informantų vaikų piešiniai, todėl ankstesnė patirtis ir sukaupta informacija panaudota atlikto tyrimo analizei.

Informantams sutikus, stebėjimo, pusiau struktūruoto interviu bei piešinių analizės metodai taikyti namuose bei dienos centre, kurį lanko vaikai. Analizuojant piešinius, daug dėmesio skirta pačių autorių interpretacijoms, savo darbų bei emocinių būsenų piešiant apibūdinimui. Papildomai taikytos ekspertų konsultacijos ir pasitelkta mokslinės literatūros analizė.

Šeimos sudėtis ir jos narių socialinė charakteristika

Straipsnyje analizuojama trijų asmenų šeimos (motinos ir dviejų nepilnamečių jos vaikų) situacija. Elena (vardas pakeistas) 42 metų, išsilavinimas – pagrindinis, įgyta audėjos specialybė. 1994 m. įregistruota santuoka su Rido tėvu, po metų gimė sūnus. Dėl konfliktiškumo, priklausomybės alkoholiui bei nedarbo 1998 m. santuoka nutraukta. 1999 m. Elena susipažino su būsimo Saulės tėvu. Santuoka neįregistruota. 2000 m. gimė Saulė. Mergaitės tėvas kartu su šeima gyveno 10 metų, kurį laiką dirbo, prisidėjo prie šeimos išlaikymo. 2009 m. dėl priklausomybės alkoholiui šeimą paliko. Po pusės metų Elenai pasireiškė pirmieji paranoidinės šizofrenijos požymiai. Ji iki šiol gydos, vartoja psichotropinius medikamentus.

Saulė (vardas pakeistas) 12 metų. Tėvo išėjimą išgyveno sunkiai, dėl patirto streso mėnesį nekalbėjo. Mokykloje gauna papildomą maitinimą. Mokyklos ir dienos centro vadovai dažnai skundžiasi dėl agresyvaus ir konfliktiško Saulės elgesio. Mokymosi pasiekimai – vidutiniai.

Ridas (vardas pakeistas) 16 metų. Tėvo supratimas susijęs su negatyvia smurtine patirtimi (buvo mušamas). Mokosi pagal individualizuotą programą. Mokykloje gauna nemokamą maitinimą.

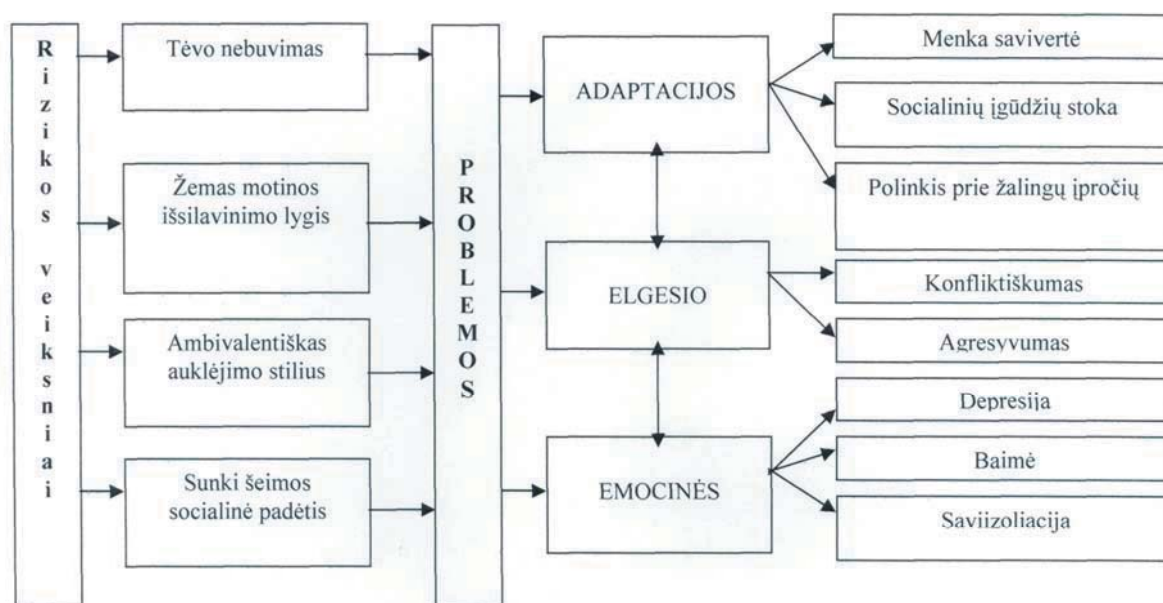
Šeimos finansinė padėtis. Šeima gyvena socialiniame būste. Ankštoms 25 kvadratinį metrų patalpoms reikalingas kapitalinis remontas. Patogumų nėra, šeima kasmet perka malkas. Motinai mokama 672 Lt neįgalumo pensija bei 350 Lt dydžio socialinė pašalpa, šaltuoju metų laiku gauna kompensaciją už kietą kurą.

Alimentų nemoka nė vienas iš vaikų tėvų – abu bedarbiai, turi alkoholio vartojimo problemų. Motina teisiniu būdu minėtų problemų nesprendžia. Gauna paramą maisto paketais iš „Maisto banko“.

Esminės nepilnos šeimos vaikų socializacijos problemos

Nepilnos šeimos vaikų mikroaplinkos veiksniai turi tiesioginės įtakos jų socializacijos procesams. Socialinė šeimos padėtis, jos narių tarpusavy

santykių specifika, remiantis gausiais lietuvių ir užsienio tyrėjų duomenimis, formuoja vaikų pasaulėžiūrą, vertybių internalizacijos modelių formavimąsi bei gebėjimus komunikuoti ir adaptuotis socialinėje aplinkoje. Analizuojant tyrimo duomenis, išskirti specifiniai socializacijos problemų kintamieji (adaptacijos, emocinės ir elgesio problemos), kurie savo ruožtu skirstyti į detalesnes, tarpusavyje sąveikaujančias sritis, susijusias su menka vaikų saviverte, socialinių įgūdžių stoka, polinkį į žalingus įpročius, konfliktiškumą, agresyvumą, depresiją, baimę ir saviizoliaciją. (1 lentelė). Vaiko socialinės aplinkos bei socializacijos problemų sąsajos identifikuotos remiantis M. E. Hetherington, M. Staley-Hagan (1999), M. Lange-Ernst (2002), R. Barkauskienės (2005), C. Halton, E. Emerson (2008), N. Umbrasienės, L. Garkauskaitės (2010), L. Šinkariovos (2011) bei tyrimų duomenimis.

1 pav. Rizikos veiksnių įtaka vaikų socializacijos problemų atsiradimui nepilnoje šeimoje

Vaiko mikroaplinkos rizikos veiksniai ir esminių nepilnos šeimos vaikų socializacijos problemų sąsajos sudaro vieningą struktūrą, papildančios viena kitą, todėl analizuotinos lygiagrečiai viena kitai.

Nepilnos šeimos vaikų socializacijos tyrimo rezultatų analizė

Straipsnyje pateikiami pusiau struktūruoto interviu ir neformalaus stebėjimo rezultatų duomenys. Taikant pasirinktus tyrimo metodus, analizuojama motinos psichopatologijos ir pakitusios šeimos struktūros įtaka nepilnos šeimos vaikų socializacijos problemoms atsirasti.

Interviu. Atliekant tyrimą, analizuotos vaikų asmenybės adaptacijos, elgesio ir emocinės proble-

mos. Adaptaciniai informantų šeimos vaikų sunkumai susiję su menka saviverte, socialinių įgūdžių stoka, polinkiu į žalingus įpročius ir yra tiesiogiai veikiami motinos psichopatologinių problemų:

<...> kai mamai užeina „juodos dienos“, tik prisigerti ir telieka. <...> niekad nežinau, ko iš jos laukti – visad ieško būdų aprėkti <...> (Ridas).

<...> pradėjau rūkyti, kai tėvas išėjo. Mama nuo tada „išsikrauna“ ant mūsų. <...> Niekad mamai nepasakoju, kaip sekėsi mokykloje. Cigaretė – geriau <...> (Saulė).

Analizuojant interviu duomenis, paaiškėjo, kad informantų vaikai vidinius konfliktus linkę spręsti per priklausomybę nuo žalingų įpročių. Saulė ir Ridas jautė nuolatinę rūpesčio ir saugaus prierašumo stoką, o šie veiksniai savo ruožtu turėjo įta-

kos ir jų elgesio problemoms atsirasti. Saulei būdingos stipriai išreikštos agresijos formos, Ridas buvo linkęs į pasyvų agresyvumą:

<...> *jei pasirodytų tėvas, užmuščiau tikrai. <...> jis tik gerti ir mušti mokėjo, mažai kas žino, ką jam jaučiu. <...> Saulės tėvas geresnis buvo, bet ir tas paliko* (Ridas).

<...> *jei mane užerzina mokykloj, „gauna į galvą“. <...> Mama nesupranta, kad mane erzina jos rėkimas, pilnos spintelės vaistų ir kad pasikalbėti negalima <...>* (Saulė).

Informantų motina stipriausius ligos atkryčius išgyvena pavasario sezonu, todėl šiuo metų laiku Ridas sakėsi jaučiantis didžiausią įtampą dėl neprognozuojamų motinos reakcijų:

<...> *tik nesakykit mamai, kad taip kalbu, bijau, kad vėl rėks. <...> sapnuoju, kad mama mane daužo. Bijau, kad nubudus taip ir bus. <...> sėdžiu prie „kompo“ nuolat, ten bent jau niekas nerėkia* (Ridas)

Minėtais atvejais informantų vaikų socializacijos problemos susiję su kognityviniais ir emociniais sunkumais, kurių motina dėl psichopatologinių sutrikimų negeba adekvačiai įvertinti.

Interviu duomenys leidžia teigti, kad motinos psichopatologiniai sutrikimai bei pakitusi šeimos struktūra neigiamai veikia nepilnos šeimos vaikų socializacijos procesus, sietinus su socialinių įgūdžių perėmimu, gebėjimu adaptyviai reaguoti į sudėtingas situacijas, vertybinių nuostatų internalizacija bei teigiama jausmų ir emocijų raiška.

Stebėjimas. Stebint vaikų elgesį neformalioje dienos centro aplinkoje, atkreiptas dėmesys į ryškų savivertės trūkumą. Ridas yra gabus dailininkas, tačiau bendrų meno terapijos užsiėmimų metu savo darbus slėpė, nesidalino patirtimi. Į menkiausią piešinių kritiką reagavo impulsyviai – darbai buvo subraukomi ar suplėšomi. Saulė į kritiką reagavo tokiu pat principu. Tai liudija žemą vaikų socialinių įgūdžių lygį bei menką savivertę. Informantai, negebėdami pozityviai spręsti iškilusių sunkumų, griebėsi ir žalingų įpročių. Veiklos pertraukėlių metu Saulė ir Ridas ieškodavo progų nemačiomis išbėgti parūkyti. Pastebėta, kad informantai geba suburti aplink save panašios patirties vaikus iš nepilnų socialinės rizikos šeimų. Bandymai užmegzti draugiškus ryšius su bendraamžiais dažnai baigdavosi konfliktais ir agresyviomis replikomis. Stebėjimo duomenys rodo, kad vaikams trūksta elementarių komunikavimo ir gebėjimo spręsti konfliktus įgūdžių. Bendraamžiai dėl šios priežasties Saulę ir Ridą linkę atstumti, nepriimti į bendrus užsiėmimus ir žaidimus. Užfiksuotas atvejis, kada į logiškai pagrįstą vadovo pastabą susitvarkyti darbo vietą Saulė reagavo neadekvačiai agresyviai, šūkavo, keikė vadovus ir grasino nusižudysianti. Dėl dažnų agresijos priepuolių Saulė skundžiasi galvos skausmais, negeba susikaupti. At-

kreiptinas dėmesys į tai, jog šių priepuolių dažnumas koreliuoja su motinos ligos atkryčiais pavasario sezonu. Medicininių tyrimų duomenimis, fiziologinių informantės sveikatos pakitimų nerasta. Mergaitė patarta vengti konfliktinių situacijų.

Apibendrinant stebėjimo rezultatus, galima teigti, kad ryškiausios nepilnos šeimos vaikų socializacijos problemos susiję su adaptaciniais (menka savivertė, socialinių įgūdžių stoka bei polinkis į žalingus įpročius) bei elgesio (agresyvumas, konfliktiškas) sunkumais.

Piešinių analizė. Analizuojant vaikų piešinius ir siekiant išvengti nekokybiškos ir nepatikimos interpretacijos, minėtas metodas pasirinktas kaip papildoma priemonė nepilnos šeimos vaikų socializacijos problematikai identifikuoti. Daug dėmesio skirta pačių autorių interpretacijoms, savo emocijų būsenų piešiant apibūdinimui.

Saulė ir Ridas vienu pagrindinių saviraiškos būdų rinkosi piešimą. Pastebėta, kad vaikų piešinių stilistika, vertinant jų evoliuciją nuo pradinių klasių iki dabar, mažai pakitusi. Abu beveik nenaudojo spalvų – dažniausiai pasirenkamas kontūrinis piešimas ekscentrinėse lapo dalyse.

Rido piešiniuose vyravo liūdno veido simbolika – ašaros, siūlių ir randų ženklai ant skruostų. Informantas tai įvardijo kaip liūdesį dėl mamos ligos, pabrėždamas, kad *kai mamai blogai*, savo piešiamiems veidams jis suteikia ryškius juodus kontūrus, piešiniai „išeina“ iš kraštų. Remiantis užsienio tyrėjų duomenimis, tokiais piešiniais vaikai, negebėdami priimti sunkios realybės (Bedard, 2009), nori pakreipti nepageidaujama situaciją norima linkme, taip pat išreiškiant jaučiamą neapykantą tėvui. Šie požymiai gali būti adaptacinių problemų išraiška – socialinių įgūdžių stoka bei negebėjimas įvertinti bei pozityviai reaguoti į kritines situacijas. Piešdamas tėčio portretą, Ridas visuomet jį sugadindavo – braukydavo, užtepliodavo juodai arba suplėšydavo.

Saulės piešiniai turi pavadinimus: „Melsvas dūmelis – mano draugelis“, „Mama, aš verkiu“, „Mamos „baisukas“ (liga, aut. past). Ryškiausia juodos spalvos dominantė. Vaikai sakėsi nemėgstantys šios spalvos, tačiau ji geriausiai apibūdinanti jų vidines nuotaikas. Ridas sakėsi mėgstas mėlyną, bet juoda jam labiausiai tinkanti negatyvioms emocijoms išreikšti, padedanti *atitrūkti nuo visko, kai nei su mama pakalbėsi, nei tėvo nėra*.

Šios interpretacijos gali rodyti užslėptus pašamoninius procesus, baimę, stabdymą, nerimą, siejamą su depresyvia nuotaika (Widholer, 2010).

Remiantis piešinių analizės duomenimis, išskirti socialinių įgūdžių, baimės, priklausomybės nuo žalingų įpročių, agresyvumo, negebėjimo pozityviai spręsti vidinius konfliktus aspektai. Saviizoliacijos ir kofiktiškumo kintamieji išreikšti silpniau.

Tyrimo duomenų analizės apibendrinimas

Atliekant atvejo tyrimą, identifikuotos šios vaikų socializacijos problemos:

- *Adaptacijos* (menka savivertė, socialinių įgūdžių stoka, polinkis į žalingus įpročius).
- *Elgesio* (konfliktiškumas, agresija).
- *Emocinės* (depresija, baimė, saviizoliacija).

Taikant pusiau struktūruoto interviu, neformalaus stebėjimo ir piešinių analizės metodus, išaiškin-

ta, kaip motinos psichopatologinės problemos bei probleminė šeimos struktūra veikia nepilnos šeimos vaikų socializacijos procesus (1 lentelė). Interpretuojant atvejo tyrimo duomenis pagal R. Stake siūlytą *modelių kūrimo ir atitiktens paieškos tarp dviejų ar daugiau kategorijų* formą (Bitinas, Žydzūnaitė, Rupšienė, 2008, p. 280–281), lentelėje parodomi ryšiai tarp tyrimo metodų bei išskirtų socializacijos problemų kintamųjų.

1 lentelė. *Nepilnos šeimos vaikų socializacijos problemų tyrimo rezultatai*

Problemos Tyrimo metodai	Adaptacijos	Elgesio	Emocinės
Pusiau struktūruotas interviu	Ryški menka savivertė Ryški socialinių įgūdžių stoka Negebėjimas spręsti vidinių konfliktų Dažnesnis alkoholio vartojimas ir rūkymas kriziniais laikotarpiais	Pasyvios agresijos formos Padidėjęs konfliktiškumas motinos ligos paūmėjimo atvejais	Ryškūs saviizoliacijos ir baimės elementai Nežymiai išreikštas polinkis į depresiją
Neformalus stebėjimas	Menka savivertė Ryškus priklausomumas nuo kitų nuomonės. Negebėjimas adekvačiai priimti kritiką. Dažnesnis alkoholio vartojimas ir rūkymas kriziniais laikotarpiais	Pasyvios agresijos formos Agresyvi manipuliacija kritinėmis situacijomis	Nedidelė polinkio į depresiją, baimės ir saviizoliacijos raiška
Piešinių analizė	Negebėjimas priimti realios situacijos Problemų vengimas	Pasyvi agresija tėvo atžvilgiu Nežymios konfliktiškumo apraiškos	Ryškus polinkis į depresiją ir baimę. Neryškios saviizoliacijos ir baimės apraiškos

Vaikų adaptacijos visuomenėje aspektu nustatyta, kad nepilnos šeimos vaikai pasižymi menka saviverte, negeba adekvačiai vertinti kritinių gyvenimo situacijų, pastebima ryški priklausomybė nuo žalingų įpročių. Visuomeninio elgesio aspektu identifikuotos agresijos, konfliktiškumo bei manipuliatyvios elgsenos apraiškos kritinėmis situacijomis. Emocijų raiškos aspektu išskirti probleminiai depresijos, saviizoliacijos bei baimės raiškos elementai.

Diskusinė dalis

Analizuojant interviu ir stebėjimo duomenis, pirmiausia išskirtini probleminiai adaptaciniai sunkumai, susiję su menka vaikų saviverte, polinkiu į žalingus įpročius bei socialinių įgūdžių stoka.

D. Kolesovas (1987, p. 180) rūkymo ir alkoholio vartojimą įvardija kaip „būdą asmenybės įsitvirtinimo pagrindų stoka kompensuoti“. Dažniausiai ši neadaptavyvaus pobūdžio kompensacija, tabako ir alkoholio vartojimas susijęs su nepatenkintais nepilnos šeimos vaikų emociniais, saugaus prierašumo poreikiais, bandymu izoliuoti save nuo neigiamos tikrovės, tačiau neišsprendžia asmenybinių konfliktų. A. Juodraičio (2004) tyrimo duomenimis, pakitusi šeimos struktūra bei tėvo nebuvimas sąlygoja vaikų polinkį į žalingus įpročius ir padidėjusį agresyvumą.

Ridas ir Saulė pakitusios šeimos struktūros įtaką accentuoja mažiau, pagrindine priežastimi įvardydami psichopatologines mamos problemas.

Motinos psichopatologijos įtaka nepilnos šeimos vaikų socialinių įgūdžių ir vertybių internalizacijai mažai analizuota. Elena, pati kilusi iš nepilnos šeimos, išmokto elgesio strategijas pritaikė auklėdama vaikus. Psichopatologinis veiksnys šiuo atveju reikšmingas savo specifinėmis savybėmis – mažu komunikavimo lygiu, neadekvačiu elgesiu. Vaikai tampa ne šeimyninių vertybių perėmėjai, o motinos ligos ekspertai. Tokiu atveju sutrikdomas ir emocinis vaikų balansas, sąlygojantis saviizoliaciją bei negebėjimą spręsti vidinių konfliktų.

Tyrėjai menkos vaikų savivertės problemas siejo su auklėjimo stiliumi, tėvų paramos nebuvimu (Žukauskienė, Malinauskienė, Erentaitė, 2011), emociniu atstūmimu (Vaitiekonienė, 2001) ir šiltų santykių stoka (Rieman, 2004). Remiantis tyrimo informacija, galima sutikti su minėtų mokslininkų išvadomis. Ridas gimė santuokoje, tačiau patyrė tėvo smurtą. Saulė neturėjo darnaus santykio su tėvu, tačiau smurto atvejų neužfiksuota. Tai leidžia teigti, jog Saulė turi daugiau saugių santykių patirties. Tėčių netektis paveikė abiejų vaikų socializacijos raidą, tačiau Saulė reagavo agresyvesniu elgesiu. Tai nepatvirtina D. Pšitulskienės (2010) atlikto tyrimo išvadų, kuriose

teigiama, kad į skyrybas labiau problemišku elgesiu reaguoja berniukai.

Vaikų baimės mokslininkai sieja su neišspręstais konfliktais šeimoje (Rieman, 2004), neadaptyviomis reakcijomis į pakitusią aplinką ir jiems nesuprantamus dalykus (Lange-Ernst, 2002), tėvų psichikos sutrikimais (Šinkariova, 2010). Tai patvirtina atlikto tyrimo duomenys – motinos ligos atkryčio periodais vaikai nežino, kaip reaguoti į pakitusį motinos elgesį, todėl ima bijoti, izoliuotis nuo aplinkos (Rido reakcija) arba elgtis konfliktiškai, agresyviai (Saulės reakcija).

Apibendrinant galima teigti, kad nepilnos šeimos vaikų socializacijos problemų atsiradimą lemia papildomi, mažiau analizuoti veiksniai – motinos psichopatologinės problemos bei pakitusi šeimos struktūra. Ieškant adaptyvių minėtų problemų sprendimo būdų, reikalingi išsamūs tyrimai.

Išvados

1. Atlikus nepilnos šeimos atvejo tyrimą, identifikavotos *adaptacinės, elgesio ir emocinės* vaikų socializacijos problemos.
2. Taikant neformalaus stebėjimo, pusiau struktūruoto interviu, ekspertų konsultacijų, mokslinės literatūros bei piešinių analizės metodus, išskirti mažiau analizuoti nepilnos šeimos vaikų socializacijos probleminiai aspektai, susiję su motinos psichopatologinėmis problemomis bei pakitusia šeimos struktūra.
3. Nepilnos šeimos vaikams būdinga menka saviwertė, negebėjimas pozityviai vertinti kritinių situacijų bei padažnėjęs polinkis į žalingus įpročius.
4. Elgesio problemų srityje išskirtinos pasyvios agresijos, padidėjusio konfliktiškumo bei agresyvios manipuliacijos apraiškos, lemiančios bendravimo sunkumus šeimoje, mokykloje bei neformalioje aplinkoje.
5. Nustatyta, kad nepilnos šeimos vaikams būdingos emocinės saviizoliacijos, polinkio į baimę ir depresiją problemos. Vaikai stokoja informacijos ir psichologinės pagalbos motinos ligos atkryčio periodais, todėl linkę užsisklęsti, tampa priklausomi nuo virtualių pramogų, mažiau komunikuoja su bendraamžiais.
6. Nepilnoje šeimoje augantys vaikai sunkiau internalizuoja vertybes ir visuomenės gyvenimo normas, patiria aplinkinių atmetimą, tampa agresyvesni, konfliktiškesni. Mažinant neigiamą motinos psichopatologinių problemų bei pakitusios šeimos struktūros įtaką vaikų socializacijai, reikalinga skubi individualizuota psichologinė ir edukacinė pagalba.

Padėka

Autorė dėkoja Lietuvos mokslo tarybai už Studentų mokslinės praktikos stipendiją.

Literatūra

1. Barkauskienė R., 2005, Stresinių šeimos gyvenimo įvykių sąsajos su mokymosi negalių turinčių vaikų emociniu pažeidžiamumu. Nr. 4 (1). P. 24–33.
2. Bedard N., 2009, *Vaikų piešiniai : kaip juos suprasti*. Vilnius: Baltos lankos.
3. Bitinas B., Žydžiūnaitė V., Rupšienė L., 2008, *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
4. Butvilas T., Kondrotaitė G., 2007, Socialinės rizikos šeimose gyvenančių vaikų socializacija: patirtos neakties poveikio jų elgesiui analizė. *Socialinis darbas*. Nr. 6 (1). P. 96–103.
5. Halton C., Emerson E., 2004, The Relationship Life Events and Psychopathology amongst Children with Intellectual Disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Dissabilities*. Vol. 17 (2). P. 109–117.
6. Hetherington M. E., Stanley-Hagan M., 1999, The Adjustment of Children with Divorced Parents: A Risk and Resiliency Perspective. *Child Psychology and Psychiatry*. Vol. 40. P. 129–140.
7. James J. W., Fridman R., Mathiews L., 2002, *When children grieve: for adults to help children deal with death, divorce, pet loss, moving and other losses*. New York: Harper Collins Publisher.
8. Juodraitis A., 2002, Psichosocialinės asmenybės raidos pokyčių tendencijos: delikventinis elgesys ir prognozės. *Socialinis darbas*. Nr. 1. P. 89–97.
9. Juodraitis A., 2004, *Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
10. Kolesovas D., 1987, *Kaip apsaugoti moksleivius nuo žalingų įpročių*. Kaunas: Šviesa.
11. Lange-Ernst M., 2002, *Efektvyvus depresijų ir baimės ligų gydymas*. Vilnius: Knygų spektras.
12. Navaitis G., Šerkšnienė R., 2008, Šeimos psichoterapija. *Psichoterapija. Knyga profesionalams ir smalsiems*. Vilnius: Vaistų žinios.
13. Pivorienė J., Miliauskienė V., 2006, Rizikos grupei priklausančių paauglių ir jų tėvų tarpusavio santykių ypatumai. *Socialinis darbas*. Nr. 5 (1). P. 96–107.
14. Proškuvienė R., 2008, *Psichikos sveikatos problemos*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
15. Pšitulskienė D., 2010, Ikimokyklinio amžiaus klinikinės imties vaikų elgesio bei emocinių sunkumų šeimos, aplinkos veiksnių ir motinų naudojamų auklėjimo būdų sąsajos. *Magistro darbas*. Vilniaus universitetas.
16. Riemann F., 2004, *Pagrindinės baimės formos*. Kaunas: Alma litera.
17. Šinkariova L., 2010, *Vaikų ir paauglių psichopatologija*. Vilnius: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
18. Umbrasienė N., Garkauskaitė L., 2010, Psichosocialiniai veiksniai, lemiantys rizikingą vaikų elgesį. *Visuomenės sveikata*. Nr. 3 (50). P. 24–29.
19. Vaitiekonienė V., 2001, Vaikų agresyvaus ir delikventinio elgesio psichologinės priežastys. Ryšys tarp

- delinkventinio elgesio ir šeimos įtakos. Delinkventinio elgesio prevencijos principai. *Nepilnamečių kriminalinė justicija*. Vilnius: Vidaus reikalų ministerija.
20. Widhlocher D., 2010, *Vaikų piešinių interpretacija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
21. Žukauskienė R., Malinauskienė O., Erentaitė R., 2011, Intelektu sąsajos su vyresniųjų paauglių savi veiksmingumu bei saviverte pagal lytį. *Psichologija*. Nr. 44. P. 22–41.

SOCIALISATION PROBLEMS OF CHILDREN FROM INCOMPLETE FAMILIES AND THE WAYS TO SOLVE THEM

Aušra Lukoševičiūtė

Summary

This article deals with the analysis of socialisation problems of children from incomplete families and the search for the ways to solve these problems. Researchers state that cognitive and behavioural problems of children are connected with the absence of father's as a male authority, the ambivalent style of upbringing and a low level of mother's education. Trying to identify the problems of children's socialisation, the methods of informal observation, half-structured interview, drawings and analysis of scientific material have been used.

It is noted that certain aspects of a problematic content are studied less than others. It is purposeful to distinguish the influence of mother's psychopathological problems on child's psycho-sociological development as well as socialisation problems of children of different parents who are raised in incomplete families.

According to the data found and the additional conclusions of experts, adaptation, behavioural and emotional problems of children's socialisation have a great impact on child's adaptation in society, moral values and internalisation of social skills. Mother's psychopathological problems and a changed structure of one's family show negative influence on child's self-esteem, processes of socialisation and appearance of depression. During the periods of intensively hard mother's psychological condition of nervousness, the aggression, conflicts and drug usage appear.

According to the suggestions of experts for activities of informal day-centres, it is important to create groups of specialists for the individual solving of the problems and to incorporate parents for common education of their children. Exceptional attention must be drawn to education of children according to the questions of parent's psychopathology.

Key words: problems of socialisation, psychopathology, incomplete family, adaptation, education.

NEPILNOS ŠEIMOS VAIKŲ SOCIALIZACIJOS PROBLEMOS IR JŲ SPRENDIMO BŪDAI

Aušra Lukoševičiūtė

Santrauka

Nustatyta, kad kognityvinės, pažintinės ir vaikų elgesio problemos turi sąsajų su tėvo kaip lyties autoriteto nebuvimu šeimoje, ambivalentišku auklėjimo stiliumi ir žemu motinos išsilavinimo lygiu. Tyrimui taikyti neformalaus stebėjimo, piešinių bei mokslinės literatūros analizės metodai.

Nustatyta, kad tam tikri probleminiai turinio aspektai tyrinėti mažiau. Iš jų tikslinga išskirti motinos psichopatologinių problemų įtaką vaikų psichosocialinei raidai ir skirtingų tėvų vaikų, augančių nepilnoje šeimoje, socializacijai.

Identifikuotos adaptacinės, elgesio ir emocinės vaikų socializacijos problemos, turinčios lemiamos įtakos vaikų adaptacijai visuomenėje, vertybinių nuostatų bei socialinių įgūdžių internalizacijai. Motinos psichopatologinės problemos bei pakitusi šeimos struktūra neigiamai veikia vaikų savivertę, daro įtaką socializacijos bei depresijos atsiradimo procesams. Motinos ligos paūmėjimo periodais padidėja vaikų irzlumo, agresijos, konfliktiškumo, svaigalų vartojimo atvejų.

Remiantis ekspertų konsultacijomis, siūloma neformalioje dienos centro veikloje suburti specialistų darbuotojų komandas individualizuotam vaikų socializacijos problemų sprendimui, tėvų įtraukimui į bendras ugdomasias veiklas. Atkreiptinas dėmesys į vaikų švietimą tėvų psichopatologijos klausimais.

Prasminiai žodžiai: socializacijos problemos, psichopatologija, nepilna šeima, adaptacija, ugdymas.

[teikta 2012-09-25]